IDENTITEIT VAN DE STAD

Nieuw struktuurplan voor Groningen

Miranda Reitsma, Anco Schut

● Er staat een nieuw struktuurplan voor Groningen op stapel. Pas gelanceerd door het college van B&W, vers van de pers. De maquette is net zo rond als de tafel waaraan de diskussie gevoerd gaat worden. En rondom zo'n maquette moet het wel een levendige diskussie worden, want het plezier waarmee aan het plan gewerkt is, straalt er vanaf. Denken over de toekomst van de stad, en over de toekomst van de regio waar de stad deel van uitmaakt, is een spannende en inspirerende bezigheid. Daar zó vorm aan geven dat anderen er even betrokken over mee kunnen denken, dat de stad vlees en bloed krijgt en de toekomst voelbaar kan worden gemaakt, is de uitdaging waarop plan en maquette het antwoord moeten zijn: Een beeld van de identiteit van 'de stad van straks', de titel van de nu uitgebrachte diskussienota.

Waarom nieuw?

Groningen werkt aan de stad op basis van een struktuurplan uit '87, een nog vrij nieuw plan dus. Waarom dan nu alweer een opvolger op stapel gezet?
Het huidige plan heeft veel losgemaakt. Het heeft de uit '69 daterende bakens stevig verzet en vernieuwend gewerkt. Het heeft de markt geprikkeld om weer een eigen rol in de ontwikkeling van de stad te gaan spelen. En het werkt nog steeds als kompas. Het geeft richting bij het stimuleren van de versterking van de stad als brandpunt van aktiviteit. Het stuurt initiatieven daartoe. En het vrijwaart ook andere stadsdelen van een te grote dynamiek, ter bescherming van het woon- en leefmilieu.

Maar na zes jaar blijken ook de leemtes. Het huidige plan is vooral georiënteerd op inwendige vernieuwing van de stad. Het blijkt daarmee te sterk uit te gaan van zich stabiliserende stadsgrenzen, staat teveel met de rug naar de regio. De aandacht voor de kwaliteit van het woon- en leefmilieu, één van de twee hoofddoelen uit het plan, verbreedt zich verheugend, maar leidt tegelijk tot versnippering in steeds meer deelplannen. En de zeer werkzame nadruk van het plan op het versterken van de ekonomische positie, op de werkgelegenheid, het voorzieningenniveau en de centrum-funktie van de stad, zet andere belangen en betekenissen van de stad in de halfschaduw. First things first, met een struktureel zo hoge werkeloosheid!
De vraag naar ruimte in en bij de stad is groter dan in 1987 werd verwacht. De stad groeit toch. De ontwikkeling van een aantal bouwlokaties binnen bestaand stedelijk gebied heeft een langere adem dan voorzien en andere plekken in de stad zijn om verschillende redenen te waardevol om te bebouwen. Kan de stad zelf nog wel voldoen aan de nieuwe vraag om ruimte voor ekonomische funkties en woonaktiviteiten? En bewaren stad en ommeland daarbij hun duidelijke grens of krijgt de stadsrand een geheel ander karakter? Kunnen bij verdere stadsuitleg de radialen de verbinding met en in de stad nog wel aan, zowel verkeerstechnisch als in de belevingswereld van Stadjer en bezoeker? Zal er nog wel sprake zijn van een samenhangende, kompakte stad?
De ontwikkeling van de stad, hèt succes van het huidige struktuurplan, vraagt meer ruimte. De samenhang binnen de stad - tussen het milieu, het verkeer, de funkties en hun behuizing, de stedelijke ruimte - vraagt meer aandacht. En stad en regio ontdekken elkaar, zetten de ramen open en gaan samen werken. Dat zijn de belangrijkste prikkels om een nieuwe dimensie toe te voegen aan wat binnen zijn begrenzingen al goed was.

Een grijpbaar plan

Bij het opnieuw op struktuurplanniveau onderzoeken van de ontwikkelingsmogelijkheden van de stad in de regio tekent zich ook een nieuwe ont-

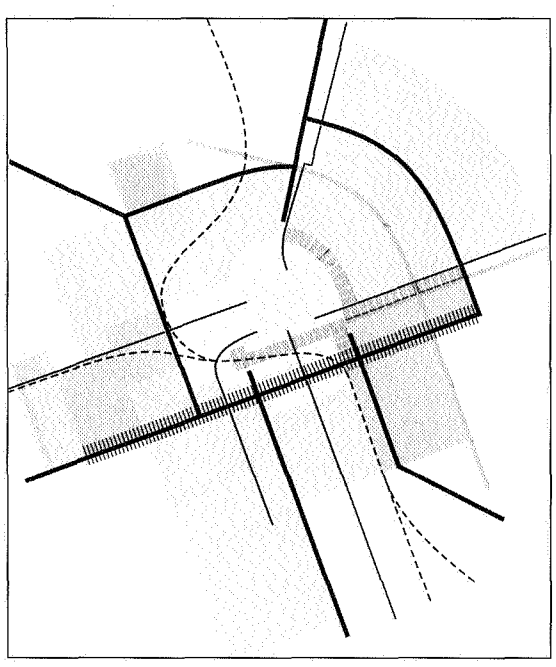

Struktuurplan 1987 van Jan Heeling

blematiek
benade-
illen.
rovin-
e spe-
hun
dat
ing
in-

Aerophoto Eelde

Spot op de binnenstad en de binnenstadsrand

werpbenadering af. Met minder reduktie en abstraktie dan in het huidige struktuurplan. Daar is het uiteindelijke struktuurconcept een bijna immaterieel, grafisch embleem geworden. Het oude plan ontleende daaraan overigens ook zijn magneetwerking: Zoals een spot op het toneel de aandacht koncentreert. Nu wordt het ontwerp stevig verankerd in de topografie van stad en omgeving. De stad en het netwerk van relaties krijgen massa en vorm in het plan.
De veranderende vorm illustreert de veranderde opgave: Van spot op een deel naar licht op het geheel, wat dwingt tot werken op een leesbaarder ondergrond. En van sterk funktioneel naar ook veel meer ruimtelijk, wat dwingt tot een planvorm die de stad aan alle kanten grijpbaar maakt, zo letterlijk te vatten dat van het plan een maquette te maken is. Voor struktuurplannen, en voor andere plannen op een hoger schaalniveau, is dat nog niet erg gebruikelijk. De maquette verbeeldt tegelijk ook de reikwijdte van het plan: Een kijk op de toekomst, maar nog geen uit te voeren projekt. Verankerd in de ondergrond van stad en omgeving, maar daar nog niet met piketpaaltjes op uitgezet. Het plan is vast te pakken, maar nog niet vastgezet.

Het nieuwe plan schetst de contouren van de stad in 2005, 'de stad van straks'. Versterking van de samenhang is daarin een sleutelwoord: Tussen stad en regio, tussen stadsdelen onderling, ruimtelijk en funktioneel.

Stad en regio

De samenwerking met de regio krijgt vaste vormen in het plan: Stad en Ommeland met meer wederzijds genoegen. Vestigingsplekken voor kantoren en bedrijven in Stad en omliggende gemeenten worden in een adem genoemd en in volgorde gezet. De stad heeft daarin een specifieke funktie door haar grote, gevarieerde aanbod op het terrein van dienstverlening, kennis en kultuur. Ook op andere terreinen, het verkeer en vervoer, onderdelen van het milieubeleid, de woningbouw, de rekreatie, is het blikveld regionaal. En in de plankaarten en de maquette ontbreekt de gemeentegrens, hoe relevant ook nog in bestuurlijk opzicht, als ruimtelijk barrière.

Stad èn landschap

Het landschap rond de stad krijgt in de planontwikkeling een nieuwe dimensie. Het gaat nu om het gezamenlijke landschap van stad en regio, niet om het laatste randje op het grondgebied van de stad. Het gaat erom hoe de grote regionale landschappen in hun betekenis en omvang versterkt en uitgebouwd kunnen worden, en hoe daarin voor wonen en werken plaats gemaakt kan worden. Voor wonen betekent dat meer dan voor werken zoeken naar ruimte in en bij de stad. Woonplekken voor die stoet van reizigers die hun werk in de stad hebben, maar er geen huis kunnen vinden. Daarin, in het niet laten uitwaaieren over de regio, ligt een belangrijke kans om de grote landschappen groot te houden, om de mobiliteit binnen werkbare grenzen te houden, om lopend, met de fiets en de bus te kunnen wat niet met de auto hoeft. Zo belangrijk, dat van de Hondsrug tot de Koningslaagte de stadsrand verkend wordt.

Veranderende stadsrand

Stadsuitbreidingen met woningbouw vinden hun plaats door, op een vergelijkbare manier als bij Hoornsemeer, zorgvuldig in te spelen op de aanwezige landschappelijke karakteristiek of op de ontwikkelingsmogelijkheden daarvan. Omdat Groningen omgeven is door verschillende landschappen, levert dit vanzelf verschillende stadsranden op. De kompakte stad wordt daarmee op een aantal plaatsen minder letterlijk afgezet tegen het ongerepte landschap. Maar wat daarvoor in de plaats komt heeft een eigen, nieuwe kwaliteit. Soms blijft de overgang vrij scherp. Een voorbeeld daarvan is De Held, het nieuwe woongebied bij Vinkhuizen aan de noordwestkant van de stad, grenzend aan het wierdedorpenlandschap dat zich aan deze kant van de stad tot aan de Waddenzee uitstrekt. De scherpe scheiding van nu, met een hoge bebouwingsrand, wordt aangevuld met een scherpe waterlijn en een lage strakke bebouwingsrand.
Soms wordt die overgang meer diffuus, zoals in de omgeving van Middelbert. Daar grenst de stad aan

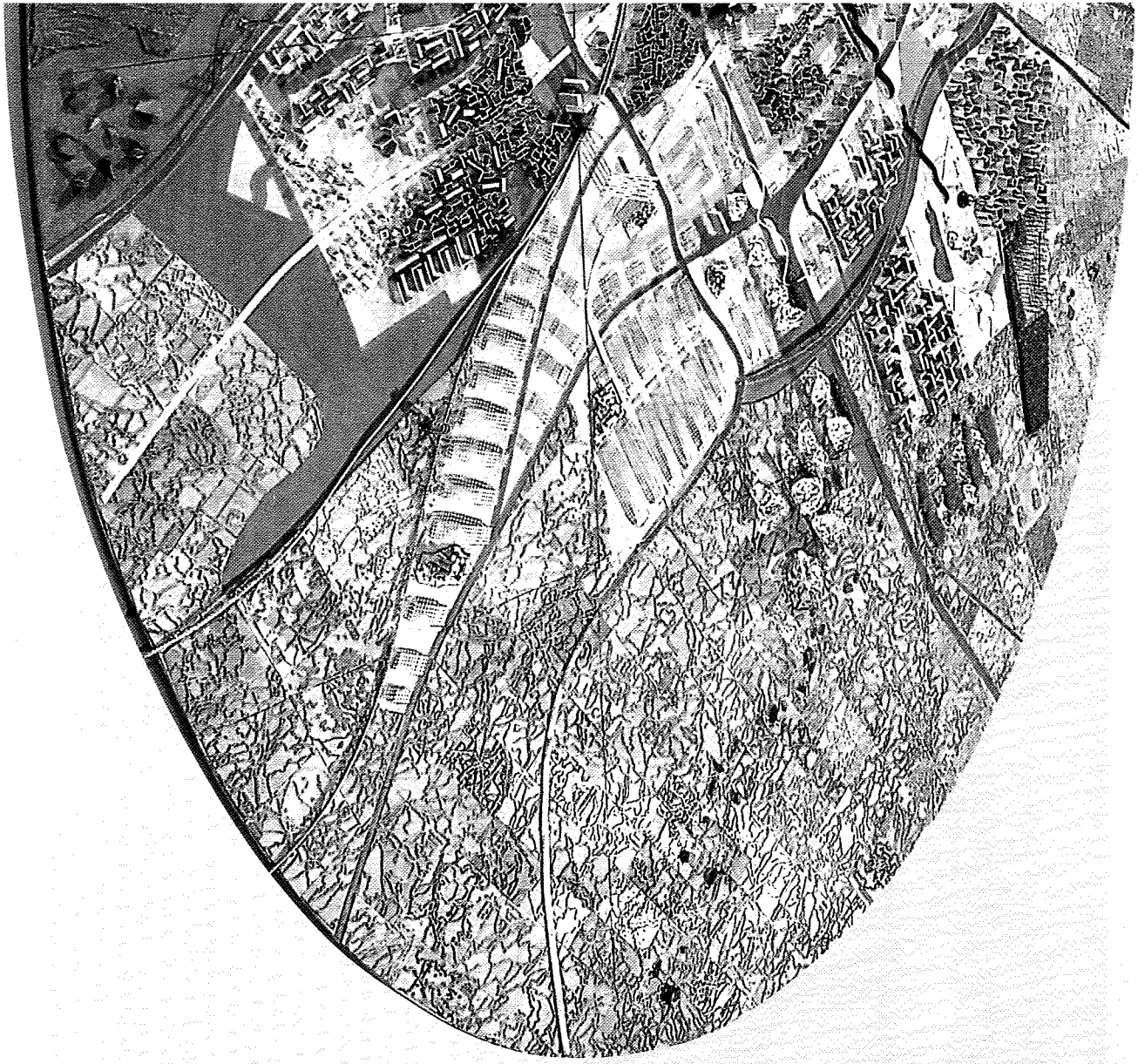

Aerophoto Eelde

Spot op de binnenstad en de binnenstadsrand

werpbenadering af. Met minder reduktie en abstraktie dan in het huidige struktuurplan. Daar is het uiteindelijke struktuurconcept een bijna immaterieel, grafisch embleem geworden. Het oude plan ontleende daaraan overigens ook zijn magneetwerking: Zoals een spot op het toneel de aandacht koncentreert. Nu wordt het ontwerp stevig verankerd in de topografie van stad en omgeving. De stad en het netwerk van relaties krijgen massa en vorm in het plan.
De veranderende vorm illustreert de veranderde opgave: Van spot op een deel naar licht op het geheel, wat dwingt tot werken op een leesbaarder ondergrond. En van sterk funktioneel naar ook veel meer ruimtelijk, wat dwingt tot een planvorm die de stad aan alle kanten grijpbaar maakt, zo letterlijk te vatten dat van het plan een maquette te maken is. Voor struktuurplannen, en voor andere plannen op een hoger schaalniveau, is dat nog niet erg gebruikelijk. De maquette verbeeldt tegelijk ook de reikwijdte van het plan: Een kijk op de toekomst, maar nog geen uit te voeren projekt. Verankerd in de ondergrond van stad en omgeving, maar daar nog niet met piketpaaltjes op uitgezet. Het plan is vast te pakken, maar nog niet vastgezet.

Het nieuwe plan schetst de contouren van de stad in 2005, 'de stad van straks'. Versterking van de samenhang is daarin een sleutelwoord: Tussen stad en regio, tussen stadsdelen onderling, ruimtelijk en funktioneel.

Stad en regio

De samenwerking met de regio krijgt vaste vormen in het plan: Stad en Ommeland met meer wederzijds genoegen. Vestigingsplekken voor kantoren en bedrijven in Stad en omliggende gemeenten worden in een adem genoemd en in volgorde gezet. De stad heeft daarin een specifieke funktie door haar grote, gevarieerde aanbod op het terrein van dienstverlening, kennis en kultuur. Ook op andere terreinen, het verkeer en vervoer, onderdelen van het milieubeleid, de woningbouw, de rekreatie, is het blikveld regionaal. En in de plankaarten en de maquette ontbreekt de gemeentegrens, hoe relevant ook nog in bestuurlijk opzicht, als ruimtelijk barrière.

Stad èn landschap

Het landschap rond de stad krijgt in de planontwikkeling een nieuwe dimensie. Het gaat nu om het gezamenlijke landschap van stad en regio, niet om het laatste randje op het grondgebied van de stad. Het gaat erom hoe de grote regionale landschappen in hun betekenis en omvang versterkt en uitgebouwd kunnen worden, en hoe daarin voor wonen en werken plaats gemaakt kan worden. Voor wonen betekent dat meer dan voor werken zoeken naar ruimte in en bij de stad. Woonplekken voor die stoet van reizigers die hun werk in de stad hebben, maar er geen huis kunnen vinden. Daarin, in het niet laten uitwaaieren over de regio, ligt een belangrijke kans om de grote landschappen groot te houden, om de mobiliteit binnen werkbare grenzen te houden, om lopend, met de fiets en de bus te kunnen wat niet met de auto hoeft. Zo belangrijk, dat van de Hondsrug tot de Koningslaagte de stadsrand verkend wordt.

Veranderende stadsrand

Stadsuitbreidingen met woningbouw vinden hun plaats door, op een vergelijkbare manier als bij Hoornsemeer, zorgvuldig in te spelen op de aanwezige landschappelijke karakteristiek of op de ontwikkelingsmogelijkheden daarvan. Omdat Groningen omgeven is door verschillende landschappen, levert dit vanzelf verschillende stadsranden op. De kompakte stad wordt daarmee op een aantal plaatsen minder letterlijk afgezet tegen het ongerepte landschap. Maar wat daarvoor in de plaats komt heeft een eigen, nieuwe kwaliteit. Soms blijft de overgang vrij scherp. Een voorbeeld daarvan is De Held, het nieuwe woongebied bij Vinkhuizen aan de noordwestkant van de stad, grenzend aan het wierdedorpenlandschap dat zich aan deze kant van de stad tot aan de Waddenzee uitstrekt. De scherpe scheiding van nu, met een hoge bebouwingsrand, wordt aangevuld met een scherpe waterlijn en een lage strakke bebouwingsrand.
Soms wordt die overgang meer diffuus, zoals in de omgeving van Middelbert. Daar grenst de stad aan

een laagveengebied, een grote, lage kom van Stad tot Dollard. De landbouw wordt er steeds minder rendabel. Het rijk kijkt ernaar als te ontwikkelen natuurgebied en de provincie ontwikkelt er plannen voor een uitgestrekt merengebied. De groei van de stad en de veel grootschaliger herinrichting van het landschap zouden elkaar aan de zuidoostrand van de stad kunnen ontmoeten in een geheel nieuw type stedelijk woonmilieu, waarin stad en landschap heel sterk in elkaar grijpen. Een nieuw gebied op de grens en als grens, artificieel als de stad, een kultureel landschap.

Nieuw versterkt oud

Met het ouder worden kleurt en slijt de stad, een proces van verrijking en bedreiging van de kwaliteit. Dat vraagt om aandacht, thema in het vorige struktuurplan: Aandacht voor onderhoud, voor verandering en vernieuwing, voor strategische toevoegingen die het bestaande nieuwe kansen geven.

Zo werkt het stadsgewestpark Noorddijk voor het noordoosten van de stad: Het maakt het wonen en werken daar attraktiever. Het draagt bij aan het imago van dit stadsdeel, het vestigingsklimaat voor de ondernemer en de trots van de bewoner. Het bepaalt mee de kwaliteit van de nieuwe wijk Drielanden bij Lewenborg, die op zijn beurt weer van betekenis is voor het op peil houden van bestaande voorzieningen. En het schept de basis voor het ontwikkelen van het Oosterhamriktracee tot een werkelijk stedelijke boulevard, als nieuwe, stevige verbinding tussen de noordoostelijke wijken en de binnenstad.

Zo draagt de nieuwe woningbouwlokatie De Held bij aan de handhaving en versterking van de

Kanalenknooppunt bij de Scandinavische Havens

Aerophoto Eelde

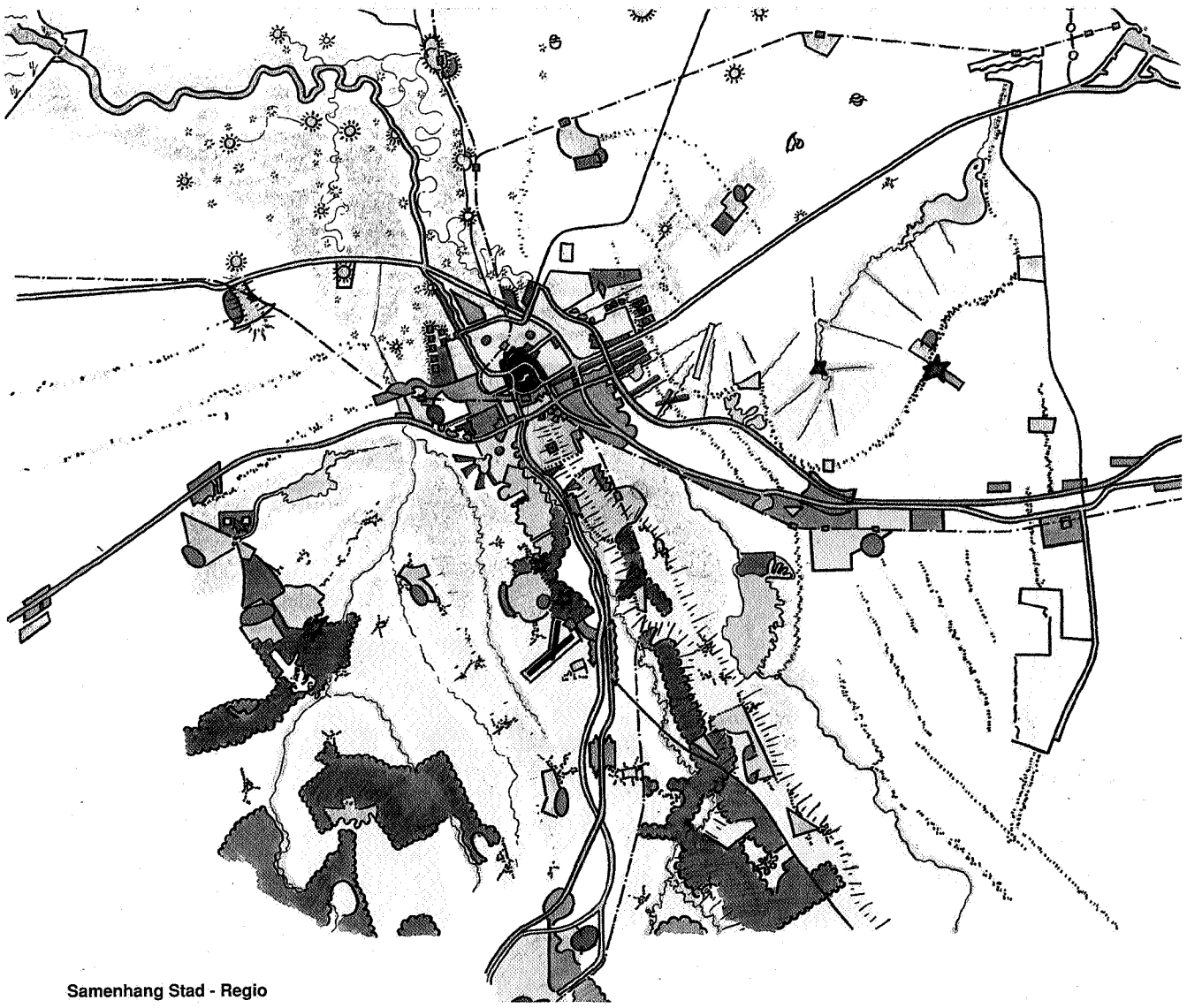

Samenhang Stad - Regio

- bos, park
- water, plas-dras land
- wierde
- zandrond Drente
- spoor
- bewoningslint
- woningbouw nieuw
- weg
- vliegveld
- ekonomische ontwikkeling zgn. T-struktuur (A7 - A28)
- woningbouw: taakverdeling regiobestand
- ekologisch waardevol weidegebied

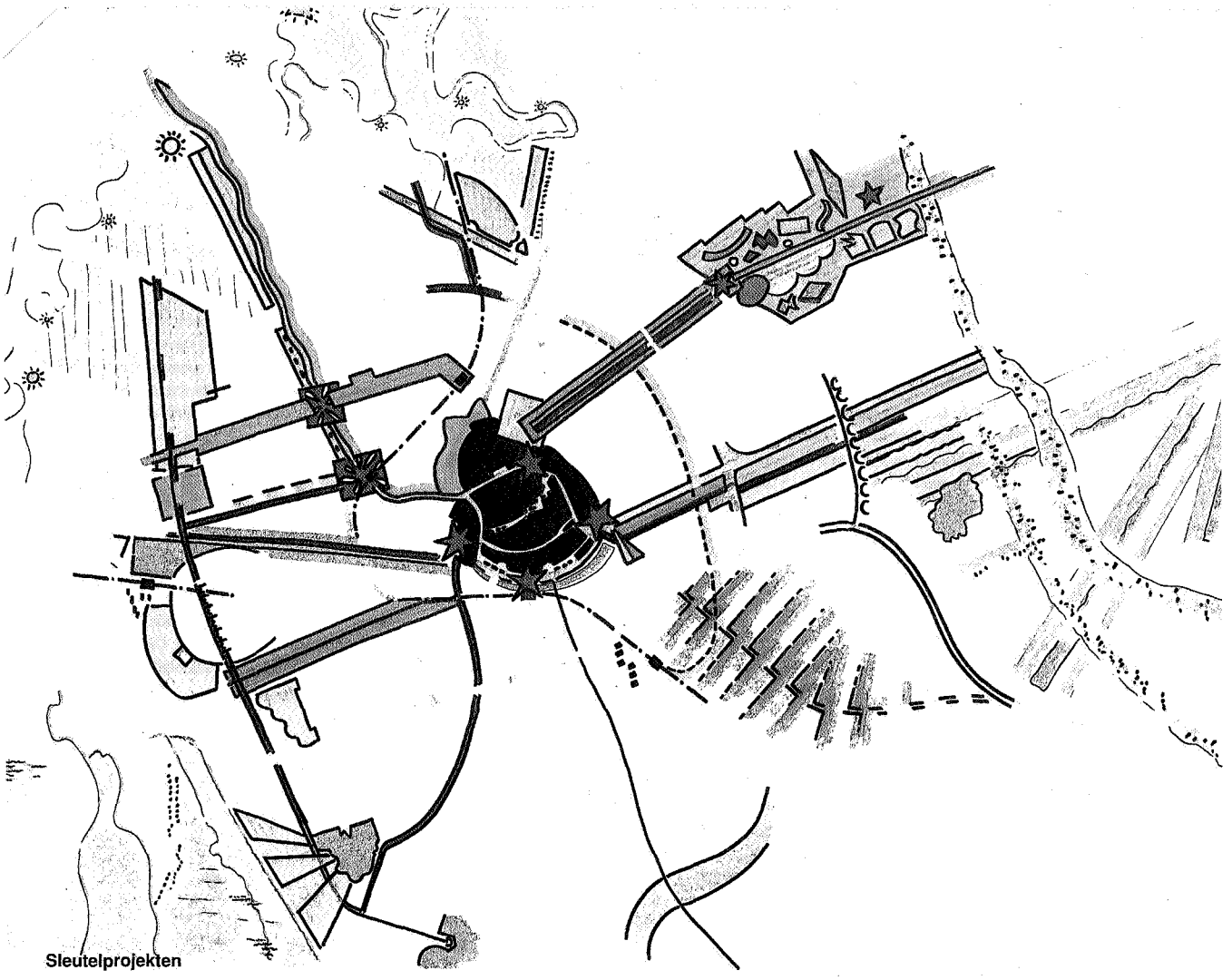

Sleutelprojekten

- nieuwe woonlokatie
- intensivering parkfunkties
- knooppunt
- nieuwe verbinding
- koncentratie ontwikkeling/ nieuw werkgebied
- verbindingskanaalzone
- open zone Groningen-Haren
- gemengde ontwikkelingszone Peizerweg
- van barriere naar integratie-knooppunt
- groen/blauw verbinding stad-buitengebied
- wonen aan water relatie 'midden Groningen'
- nieuw station
- binnenstad beter
- toegankelijkheid/bereikbaarheid verschillende landschappen

voorzieningenstruktuur langs de hoofdwegen in Vinkhuizen. In het struktuurplan leidt dat tot een strategische keuze voor uitbreiding van het stedelijk woongebied op meer plaatsen. Niet één grote nieuwe woonwijk, maar een gedoseerde uitbreiding binnen de bestaande stad en aan verschillende stadsranden. Stadsdelen kunnen daarmee bij de tijd blijven. De stad hoeft niet te leiden aan identiteitsverlies, behoudt zijn kleur en frisheid.

Alles hoort erbij

In de stad van straks hoort alles erbij, vuil en opgepoetst, kern en rand, establishment en zelfkant. Van Vismarkt tot vloeivelden. De volte van de stad en de leegte van het land. In het plan wordt gezocht naar plaats en betekenis voor alles wat zich vertoont in de stad. Wat blijft moet een plek hebben, niet geïsoleerd, maar in een opnieuw gewaardeerd verband met zijn omgeving. Dat zet ruimte en milieu, verkeer en funkties in onverwachte samenhangen met elkaar. Dat schept nieuwe en ongedachte perspektieven.
Het meest sprekende voorbeeld daarvan is het tussengebied tussen Hoogkerk en de stad. Vloeivelden domineren het gebruik, aangevuld met restanten agrarisch gebied en claims voor uitbreiding van de industrie. Een spoorlijn, een kanaal en een weg delen het gebied in repen. Een achterkant, waar de stad zich van afkeert, blinde vlek tussen de stadsdelen eromheen. In het struktuurplan wordt dat 180 graden gedraaid, komen de vloeivelden en de daarbij toe te voegen bedrijvigheid centraal te liggen tussen nieuw te ontwikkelen randen aan een nieuw te ontwikkelen route.

Nieuwe relaties

De draden naar het hart van de stad, de radialen, zijn stevig. Maar de dwarsverbanden zijn inkompleet, losse einden. Stadsdelen hebben daardoor een geïsoleerder positie dan nodig en goed is. Het struktuurplan gaat daarom op speurtocht naar onontdekte verbanden, naar schakels die van delen een geheel maken, naar een verfijning van het netwerk in de stad. Dat kan radialen ontlasten, blinde vlekken zoals de gebieden rond de vloeivelden tussen Hoogkerk en Stad en de industrieterreinen rond de kanalenknoop bij de Scandinavische Havens letterlijk openleggen, de samenhang in de stad versterken.
Aan de oostzijde van de stad wordt zo een nieuwe dwarsrelatie tussen de radialen gemaakt, een route die voor een verbazingwekkend groot deel al sluimerend blijkt te bestaan. Niet verwonderlijk, want Berlage ontwierp hem in zijn uitbreidingsplan uit 1928 als verkeersring rond de stad. Het is een lange strip vanaf de spoorlijn naar Roodeschool tot aan de spoorlijn naar Assen, via Molukkenplantsoen - Pioenpark - tracee goederenspoor langs de Scandinavische Havens. Een nieuwe lange lijn in de stad, die woon- en werkgebieden op een nieuwe manier verknoopt. Twee bruggen en een paar stukjes weg of pad maken een dwarsverbinding langs een kwart van de stad en leggen een koppeling met de nieuwe radiaal die het gebied rond Middelbert met de binnenstad verbindt.
En aan de westkant legt een nieuwe dwarsverbinding een relatie tussen woongebieden, industrie, het Stadspark en het Paterswolder meer, tussen de kop van Drente en het Hogeland.

Beeldend op iedere schaal

Plannen gaan over ruimte, met maat en kleur, klimaat en geluid. Of het nu over een speelplek of een struktuurplan gaat. Daarom wordt in Groningen gewerkt aan een beeldend stadsplan, een plan dat tot de verbeelding spreekt.
Groningen is een stad om te proeven, een stad waar de vrolijkheid van de vormgeving van af mag stralen. Beeldend vermogen, ingezet om het plan voor iedereen leesbaar te maken, om de tongen en beurzen los te maken.
De vormgeving van het plan maakt het verschil met zijn voorganger duidelijk. Dat plan was sterk funktioneel, gericht op koncentratie van de ontwikkeling op met name de binnenstad en de binnenstadrand, gebieden die zelfs in een bijna emblematische kaart nog, of misschien wel juist, herkenbaar zijn. Dit plan zet alles weer in het licht, moet alleen daarom al veel ruimtelijker zijn.
Maar de vormgeving van het plan staat ook voor een opvatting en een zoektocht: Een opvatting over het wezen van de stad en het stadsontwerp, niet te vangen in vergaande abstrakties en vereenvoudigingen, niet zo harmonisch en eenduidig, meer een collage dan een berekende konstruktie.
En een zoektocht naar de mogelijkheden om daar ook op het schaalniveau van een struktuurplan beeldend mee om te gaan.

Spelen met ideeën

Het plan dat nu op tafel ligt zet de stad in perspektief. Het is een brede verkenning, een ontwerpend onderzoek naar 'de stad van straks', met een deels onbekende tijdshorizon, breder dan nodig voor het programma dat tot 2005 in stad en regio een plek moet krijgen. Dat biedt ruimte voor een strategische inzet, het kiezen van een volgorde.
Het is een uitnodiging voor samenwerking bij het realiseren van plannen, zodat wat minder wenselijk is, wat pas aan snee komt als andere opties onhaalbaar blijken, ook niet nodig zal zijn. Zoals bij voorbeeld het bouwen in het zuidelijke deel van de Koningslaagte. Het biedt tegelijk kansen om ook met tegenslag het programma te realiseren.
De verkenning ligt en staat op tafel, het startsein voor de diskussie is gegeven. Het gaat ook dáárbij om verkenningen, om inbreng die bij kan dragen aan de strategische keuzen waar het gemeentebestuur in de loop van het volgende jaar voor zal staan. Het nieuwe struktuurplan: Uitdagend en vrolijk. Een visitekaartje van de stad, in inhoud, beeld en aanpak.

De auteurs zijn werkzaam bij de Dienst Ruimtelijke Ordening en Economische Zaken van de gemeente Groningen.